

آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا^۱

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۸/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۵/۱۰

از صفحه ۵۳ تا ۷۲

غلامرضا شاه‌محمدی^۲، علی‌علیشاهی^۳

چکیده

قانون مبارزه با قاچاق کالا با توسل به فناوری‌های نوین در صدد دشوارسازی ارتکاب و افزایش خطر ارتکاب قاچاق کالا است که در پرتو تدابیری نظیر نظارت الکترونیکی بر فرآیند تجارت در پی شفاف‌سازی زنجیره تأمین است. از آنجایی که مبارزه با این مهم نیازمند ارتقاء به شیوه نوین و تجهیز سازمان‌های اجرایی است، موفقیت این برنامه در گرو آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی است. بر این اساس، هدف این پژوهش، آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و روش انجام پژوهش، توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش را ۹۱ نفر از مأموران مبارزه با قاچاق کالا، کارشناسان گمرک، قضات و تعزیرات دارای سابقه رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا به صورت تمام شمار تشکیل داده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته است که روایی و پایایی آن سنجیده شد. نتایج نشان داد که ابعاد آسیب‌های نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا به ترتیب شامل کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی، کمبود منابع انسانی متخصص و آمین، عدم کدگذاری کالا و عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا است که مواردی از جمله تجهیز گمرکات کشور به دستگاه ایکس‌ری، استفاده از سیستم‌های الکترونیکی هوشمند در پایانه‌های مرزی و غیره برای نظارت بر ورود کالا و تشخیص کالای قاچاق، کدگذاری الکترونیکی کالاها برای تشخیص کالای قاچاق در بازار و فروشگاه‌ها و اهتمام جدی در جذب و گزینش کارکنان متعهد در گمرک و سایر نهادهای متولی در امر مبارزه با قاچاق کالا به عنوان پیشنهاد ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: آسیب‌شناسی، نظارت الکترونیکی، قاچاق کالا، مبارزه با قاچاق، گمرک.

استناد: شاه‌محمدی، غلامرضا و علیشاهی، علی (زمستان ۱۳۹۷). آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۳(۵۲)، صص ۷۲-۵۳.

۱. مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد کشف جرائم دانشگاه علوم انتظامی آمین.

۲. دانشیار مهندسی کامپیوتر دانشگاه علوم انتظامی آمین. نویسنده مسئول: grshahmohammadi@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد کشف جرائم دانشگاه علوم انتظامی آمین، ali.a.ch1819@gmail.com

مقدمه

با توسعه روز افزون فناوری‌های نوین و روز دنیا، دولت‌هایی موفق هستند که بر مبنای اطلاعات درست، تصمیم‌گیری‌های درستی داشته باشند. از این رو، نخستین دغدغه در فرآیند تصمیم‌گیری، دسترسی به اطلاعات درست است که گاهی هزینه‌های گزافی را برای سازمان‌ها یا دولت‌ها در ابعاد مختلف به بار می‌آورد. سیستم‌های کدگذاری و نظارت الکترونیکی که از سال‌های گذشته در جهت طبقه‌بندی و شناسایی پدیده‌های مختلف در سطح جهان مورد استفاده بوده‌اند، با هدف کاهش هزینه و زمان دستیابی به اطلاعات و کاهش اشتباهات در عملیات سازمان‌ها و در نتیجه بهبود و تسهیل تصمیم‌گیری طراحی شده‌اند. آمیختن سیستم‌های کدگذاری با فناوری اطلاعات و ارتباطات، امروزه مزیت‌های غیرقابل انکاری را برای دولت‌ها در امور نظارتی و کنترلی فراهم ساخته است. جمهوری اسلامی ایران از گذشته تاکنون با معضل قاچاق کالا روبرو بوده و با وجود مبارزه‌هایی که در راستای مقابله با آن داشته به نتایج مطلوبی دست نیافته است. این پدیده که به تعبیر کارشناسان امر با عناوینی نظیر اقتصاد خاکستری، اقتصاد سرمایه و اقتصاد زیرزمینی نامیده می‌شود، علاوه بر آثار سوء اقتصادی، به‌عنوان یک چالش اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. پدیده قاچاق از عوامل تهدیدکننده نظم و امنیت در جامعه است و در حال حاضر همانند بسیاری از جرائم، از پیچیدگی خاص، تنوع و گستردگی برخوردار است. نگاه تک‌بعدی و مبارزه سنتی با آن نمی‌تواند مانع جدی در مقابل قاچاق کالا تلقی شود. شاهد این مدعا افزایش میزان قاچاق از لحاظ تعداد، میزان، انواع کالا و ارزش ریالی آن است که در طی سال‌ها از یک‌روند صعودی برخوردار بوده است. حضور سازمان‌های متعدد در امر مبارزه با این مهم از اهمیت خاصی برخوردار است؛ اما همان‌گونه که سیاست‌ها، تدابیر و اعمال ایجابی از اهمیت بالایی برخوردار است، مبارزه علمی به شیوه نوین با این پدیده، ضروری به نظر می‌رسد (نجفی علمی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۷۷).

مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارگران سراسر کشور در تاریخ ۹۴/۲/۹ در خصوص پدیده قاچاق فرمودند: «باید با پدیده قاچاق به معنای حقیقی کلمه مبارزه شود. پدیده قاچاق و قاچاق‌فروشی، ضربه به اقتصاد و هویت ملی کشور و همه برنامه‌ریزی‌ها است. این از لحاظ شرعی، یک عمل ممنوع و حرام قطعی است؛ چون موجب فساد است. جای مقابله با فساد قاچاق، فقط در مرزها نیست، جنس قاچاق را باید «نبال» کرد تا آنجایی که در معرض فروش قرار داده می‌شود. جنس قاچاق، تولید داخلی را تضعیف،

اشتغال ناسالم را ترویج و اشتغال سالم را محدود می‌کند» (مقام معظم رهبری، ۹۴/۲/۹). مجلس شورای اسلامی با هدف بهبود شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در مورخ ۹۲/۱۰/۳ قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز را که از سال ۱۳۱۲ تاکنون ساری و جاری بوده را به تصویب رسانید که در این قانون ضمن شدت در برخورد با قاچاقچیان، مبارزه در این راستا قالب سنتی خود را رها کرده و توجه معطوف به شناسه‌گذاری کالا (بارکد) و رهگیری آن به شکل «نظارت الکترونیکی» در زنجیره تأمین شده است و دولت و دستگاه‌های متولی باید در این چارچوب، زیرساخت‌های لازم در خصوص این نظارت را تدوین و به اجرا درآورند (بند ذ- از ماده ۱ و ماده ۱۳ قانون جدید مبارزه با قاچاق). در این زمینه، با پیشنهاد رئیس‌جمهور باید سیستم‌های الکترونیکی و هوشمند جدید موردنیاز برای نظارت بر فرآیند واردات، صادرات، حمل، نگهداری و مبادله کالا و ارز را ایجاد و راه‌اندازی شود و تمامی مراکز مرتبط با تجارت داخلی و خارجی کشور (وزارت صنعت، معدن و تجارت بانک مرکزی، گمرک، اتاق بازرگانی و غیره) موظف به ارائه و تبادل اطلاعات از طریق این سیستم هستند. استفاده از نظارت الکترونیکی و تعیین ضوابط و محدودیت‌ها در این خصوص در کنار استفاده از تجربه‌های عملی سایر کشورها، به طور قطع، مسیر نوپای بهره‌گیری هرچه کامل‌تر و پویاتر در استفاده از مراقبت الکترونیکی، متناسب با فرهنگ ملی و اسلامی کشور را هموار می‌سازد. لازم به توضیح است که مراقبت و نظارت چه به واسطه ابزار و وسایلی صورت بگیرد یا به نحو مستقیم اعمال شود، می‌تواند از ناحیه خود شهروندان بر دیگران باشد یا از طریق حاکمیت بر شهروندان صورت پذیرد. نظارت الکترونیکی، با هدف کاهش هزینه‌های نظارت سنتی و مراجعات حضوری و افزایش بهره‌وری و استفاده از ارتباطات الکترونیکی به دنبال سازوکارهای مناسب و کارآمد است. نظارت الکترونیکی، یکی از مفاهیم جدید مدیریتی و اصول قانون‌گرایی است که به عنوان مفهومی کارآمد در خدمت و تکمیل دولت الکترونیکی بسیار مورد استقبال واقع شده است.

با توجه به نقش نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا، به منظور فراهم‌سازی انجام مؤثر آن، شناخت عوامل مؤثر در نظارت الکترونیکی یا به تعبیر دیگر، شناخت عواملی که عدم تأمین آن‌ها، منجر به بروز آسیب در نظارت الکترونیکی می‌شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به موارد ذکرشده، هدف این پژوهش، آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا است. بنابراین، این پژوهش به

دنبال پاسخ به این پرسش اساسی است که آسیب‌های ناشی از عدم نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا کدام‌اند؟

با بررسی‌های انجام‌شده توسط محقق که به‌صورت میدانی و با حضور در مراکز پژوهشی و نهادهای دست‌اندرکار در امر مبارزه با قاچاق کالا و همچنین مراجعه به سایت‌های موجود مراکز آموزشی و پژوهشی به عمل آمد، مشخص شد پژوهش منسجمی در خصوص موضوع مبارزه با قاچاق کالا صورت نگرفته، ولی پژوهش‌های مرتبط با موضوع به شرح زیر در قالب پایان‌نامه و مقاله که در داخل و خارج از سازمان تدوین شده، مورد مطالعه و بهره‌برداری لازم قرار گرفته است.

صوری پور و صفایی (۱۳۹۵) به بررسی پیشگیری وضعی از قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ پرداخته‌اند. مطابق یافته‌های پژوهش، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز عمدتاً با توسل به فناوری‌های نوین درصدد دشوارسازی ارتکاب و افزایش خطر بزهکاری است. قانون فوق در پرتو تدابیری نظیر یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرآیند تجارت در پی شفاف‌سازی زنجیره تأمین بوده است. از آنجا که امروزه پیشگیری موقعیت‌ساز از حالت سنتی به حالت فناورانه ارتقا یافته، موفقیت این برنامه‌ها در گرو به‌کارگیری ابزارهای فناورانه‌ای است که در اختیار کنشگران پیشگیری از وقوع جرم قرار می‌گیرد. قهرمانی افشار و علیزاده قلیلو (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی جرائم سازمان‌یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانه آن»، نشان دادند که شناخت و تحلیل جرائم سازمان‌یافته و تدوین راهبردهای مناسب برای مقابله با آن‌ها جز در سایه پژوهش‌های علمی میسر نیست و در این زمینه در کشور ایران که با جنبه‌هایی از جرائم سازمان‌یافته به‌ویژه قاچاق مواد مخدر دست‌به‌گریبان است و بهای بسیار زیادی را برای آن پرداخته و می‌پردازد، انجام اینگونه پژوهش‌ها امری بسیار حیاتی است.

طالبیان و الیاسوند (۱۳۹۳الف) در پژوهشی با عنوان «نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا و ارز»، نه راهکار اجتماعی پیشگیرانه احصاء و تبیین کردند که مهم‌ترین آن، ارتقای سطح فرهنگ جامعه در راستای مصرف کالاهای داخلی و اجتناب از تجمل‌گرایی است. طالبیان و الیاسوند (۱۳۹۳ب) در پژوهش دیگری با عنوان «نقش پیشگیری وضعی در کاهش قاچاق کالا و ارز»، به این نتیجه رسیدند که پیشگیری وضعی از قاچاق کالا و ارز، فرصتی را فراهم خواهد آورد تا در نگرش به موضوع این پدیده

شوم و نیز در طرح‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌های موجود تجدیدنظر کرده و برنامه‌های پیشگیرانه کارآمدتر و مفیدتری تدوین و مورد استفاده قرار گیرد.

اسکندرپور (۱۳۹۳) در پایان‌نامه‌ی ارشد خود با عنوان «بررسی اثربخشی مدیریت انتظامی در مقابله با قاچاق کالا»، نشان دادند بین قوانین، تجهیزات و منابع انسانی با مقابله با قاچاق کالا رابطه‌ی معناداری وجود دارد. همچنین، سریرافراز و فهیمی فر (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ی ارشد با عنوان «امضای الکترونیکی بسترساز کاهش جرم در تجارت الکترونیکی»، به بیان لزوم جایگزینی روش‌های سنتی با داده‌های الکترونیکی پرداخته که نتایج آن ایمنی بیشتر، استنادپذیری دقیق‌تر، غیرقابل انکار بودن، سرعت، دقت و رازداری اعلام شده است.

عظیمی و عبدالله زاده (۱۳۹۱) در رساله‌ی دکتری خود با عنوان «گستره‌ی فقهی-حقوقی نظارت و مراقبت الکترونیکی از مجرمان در حقوق کیفری»، مراقبت و نظارت الکترونیکی را در زمره‌ی پیشگیری وضعی از جرم احصاء کرده‌اند که ظهور و گسترش این فناوری نوین را در قالب پیشگیری، کشف و مراقبت از جرم، لازم دانسته شده است. امیرپور، ایمان طلب و عنایتی (۱۳۹۱) نیز در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر قاچاق در شهرهای مرزی»، عوامل و متغیرهای مختلفی که بر گسترش و توسعه‌ی پدیده‌ی قاچاق مؤثر هستند را مورد بررسی قرار داده و با مرور نظریه‌های ارائه شده درباره‌ی قاچاق و توجه به عوامل اثرگذار در گسترش پدیده‌ی قاچاق، در پایان به ارائه راهکارهای عملی جهت کاهش، کنترل و پیشگیری از این پدیده در کشور به‌خصوص مناطق و شهرهای مرزی پرداخته‌اند.

بررسی پیشینه‌ی پژوهش نشان می‌دهد، مطالعات انجام شده اغلب به روش‌های پیشگیری وضعی و اجتماعی و کاهش قاچاق کالا و ارز و اثربخشی روش‌های انجام شده، پرداخته است؛ اما تحقیقی در زمینه‌ی آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا تاکنون انجام نشده است. بنابراین، این پژوهش با هدف آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا انجام شده است.

آسیب‌شناسی: آسیب‌شناسی به معنی تشخیص علل آسیب‌های وارد شده بر سیستمی مشخص است (شمس مورکانی، صفایی موحد و فاطمی صفت، ۱۳۹۴، صص ۷۱-۱۰۰).

قاچاق: قاچاق کلمه‌ای ترکی به معنای گریزانیدن است و از مجموع قوانین و مقررات

مربوطه چنین استنباط می‌شود که قاچاق عبارت است از فرار دادن مال، خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده یا ورود و خروج و تولید و نقل و انتقال و خرید و فروش آن طبق قوانین و مقررات مربوط ممنوع و غیرمجاز اعلام شده باشد. منظور از قاچاق در اصطلاح گمرک و دیگر دستگاه‌های وصولی دولت عبارت است از گریزاندن کالا از پرداخت مالیات و عوارض به دولت یا فرار دادن کالا از شمول مقررات دولتی و نقل و انتقال و خرید و فروش آن به‌طور غیرمجاز و ممنوع (تعریف قاچاق در پایگاه اینترنتی گمرک ایران). قاچاق به معنی آوردن یا بردن هر نوع کالایی است که توسط قانون گمرک، ورود و خروج آن از کشور ممنوع اعلام شده است. همچنین، تمرد از پرداخت عوارض گمرکی کالا به روش‌های مختلف جزء مصادیق قاچاق محسوب می‌شود (مجتهد، ۱۳۸۹، ص ۲۶).

در اصطلاحات علمی حقوق در باب قاچاق چنین آمده است: حمل و نقل کالا از نقطه‌ای به نقطه‌ای خواه هر دو نقطه مزبور در داخل کشور باشد (قاچاق داخلی)، خواه یک نقطه در داخله و یک نقطه در خارجه باشد (که آن را قاچاق خارجی می‌گویند)؛ برخلاف مقررات مربوط به حمل و نقل، به‌طوری که این عمل ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانوناً مقرر شده است (خواه عمل مزبور ناقض امتیازی یا انحصاری باشد، خواه نباشد)، مثلاً صدور و ورود اجناس مجاز بدون دادن عوارض گمرکی، قاچاق گمرکی است (لنگرودی، ۱۳۷۶، ص ۸).

قاچاق کالا و ارز: هر فعل یا ترک فعلی که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز شود و براساس این قانون یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد و در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود.

نظارت الکترونیکی: اصطلاح نظارت الکترونیکی که ترکیبی از دو واژه «نظارت» و «الکترونیکی» است، به مفهوم کنترل و مراقبت از طریق ابزارهای الکترونیکی است. این نحوه از نظارت، کاربردهای وسیعی در کنترل منابع انسانی در ادارات و کنترل اجتماعی نظیر کنترل ترافیک یا تجمعات یا حفاظت از اماکن و غیره دارد. به طور قطع، تبیین مفهومی نظارت الکترونیکی مستلزم شناخت انواع و گونه‌های مختلف و شناخت کاربرد هر یک از آن‌ها است. نظارت الکترونیکی می‌تواند از طریق ابزار و وسایل مختلفی صورت پذیرد که با عنایت به حوزه‌های مختلف حریم خصوصی، به‌کارگیری هر یک از این ابزارها

می‌تواند تهدید بالقوه‌ای برای نقض حریم خصوصی اشخاص به حساب آید (عظیمی و عبدالله زاده، ۱۳۹۱، ص ۱۸۴).

بررسی طرح کدگذاری کالا (ایران کد) در جلوگیری از قاچاق کالا: به دلیل تجربه طولانی بخش دفاعی در کار کدگذاری کالا از یک‌سو و نیاز بخش‌های عمده‌ای از واحدهای بسیار بزرگ کشور به نظام‌های کدگذاری از سوی دیگر، کارگروهی از مدیران و متخصصان سمپل در مرکز ملی شماره‌گذاری کالا و خدمات کشور مستقر شد. این کارگروه، تلاش خود را بر ایجاد و گسترش نظام ملی کدگذاری کالا متمرکز کرد. برای دستیابی به یک سیستم کارآمد در تبادل اطلاعات در سطح سازمان‌های مختلف، یک زبان مشترک و در واقع یک استاندارد فراگیر برای شناسایی محصولات مورد نیاز است تا سازمان‌ها بتوانند بدون صرف هزینه و زمان اضافی، اطلاعات محصولات مرتبط با فعالیت‌های خود را دریافت کرده، منتشر کرده یا مبادله کند. طراحی این سیستم به‌طور مناسب و جامع به صورت جداگانه و پشتیبانی و به روز نگهداشتن آن برای سازمان‌ها در بسیاری از موارد مقرون به صرفه نیست یا از توان فنی و تخصصی آن‌ها خارج است. بر این اساس، وزارت بازرگانی، سیستم ملی طبقه‌بندی، کدگذاری و اطلاع‌رسانی کالا و خدمات ایران، کد را ایجاد و راه‌اندازی کرد و آن را به عنوان یک زیرساخت مهم در توسعه تجارت الکترونیکی مطرح کرده است (اژدری و اختیارزاده، ۱۳۹۰، ص ۶۱).

نقش منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی: رفتارهای انسانی نشئت گرفته از نیازهای اوست. نیاز به ارزشمند شدن و شکوفایی از جمله نیازهای اساسی هر فرد در جامعه است که به مصادیق ارزش‌های موجود در یک جامعه و نحوه ارزش‌گذاری برای انسان‌ها بستگی دارد. متأسفانه در جوامع امروزی گرایش به مادیات در خانواده‌ها رواج یافته و کانون توجه شده است. در جامعه‌ای که ملاک ارزشمندی افراد میزان ثروت و دارایی آن‌ها باشد، هرکسی ممکن است برای کسب موقعیت اجتماعی خویش دست به هر کاری حتی غیرقانونی و برخلاف قواعد و ضوابط اجتماعی بزند و به این ترتیب، زمینه بزهکاری و ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه ایجاد می‌شود. در مقابل، توجه بیشتر به موازین اخلاقی و انسانی می‌تواند جامعه را به سوی پویایی و پیشرفت سوق دهد. بنابراین، با اتکا به این اصل می‌توان یکی از دلایل عمده فساد اداری در کشور را جهل و بی‌توجهی کارمندان و برخی از مسئولان به باورهای اخلاقی و ارزش‌های انسانی دانست. به عبارت دیگر، مکررات رفتاری که حاکی از رفتارهای مطلوب است، بسیار کم‌رنگ شده و اغلب

کارکنان، اصول رفتاری را فقط مختص مراجعه‌کنندگان می‌دانند. شاید به همین دلیل، در سال‌های اخیر تدوین مقررات رفتاری، بالأخص در مشاغلی که بیشتر در معرض فساد مالی هستند، رشد چشمگیری داشته و از سوی مجامع بین‌المللی نیز رهنمودها و دستورالعمل‌هایی به کشورهای عضو داده شده که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد مالی اشاره کرد. این کنوانسیون در بند ۲ ماده ۸، از کشورهای عضو می‌خواهد تا سلامت را در نظام اداری خود ارتقا بخشند و برای اعمال استانداردهای رفتاری به منظور اجرای صحیح و آبرومندانه و مناسب وظایف دولتی در نظام‌های نهادی و حقوقی خود تلاش کنند. سازمان جهانی گمرک طی بیانیه‌هایی (بیانیه آروشای تانزانیا ۷ جولای سال ۱۹۹۳، بیانیه کلمبوس ۱۹۹۴ و بیانیه لیما ۱۱۹۷ میلادی) تلاش کرده تا مسائل مربوط به فساد اداری و تبانی را شناسایی و شیوه‌هایی را در جهت پیشگیری و مقابله با آن تعیین کند و دولت‌های عضو را به تدوین نظام‌نامه‌های رفتاری رهنمود سازد (طالبیان و الیاسوند، ۱۳۹۳، ص ۲۷).

تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا: یکی از راه‌های مبارزه با قاچاق کالا و ارز، به‌کارگیری وسایل و ابزار و تجهیزات لازم بازرسی و کنترلی جهت کشف و ردیابی کالای قاچاق در مبادی ورودی و خروجی کشور است که مصادیق این تعریف در بند ۶ ماده ۱۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و در ماده ۱۱ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ ذکر شده است. همچنین، ماده ۲۵ پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - فروردین ۱۳۹۳ به این موضوع اشاره و عنوان کرده است: به منظور کاهش توقف‌ها و افزایش دقت در کنترل و بازرسی کالاها و متوقف کردن وسایل نقلیه حامل‌های کالاهای قاچاق، وزارت راه و شهرسازی و وزارت اقتصاد و دارایی موظفاند با طراحی سیستم‌ها و تجهیز مبادی ورودی و خروجی و مسیرهای زمینی، ریلی، هوایی و دریایی امکان شناسایی کنترل و مدیریت این وسایل نقلیه را فراهم سازند (قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب، ۱۳۹۲). برخی از مصادیق تجهیزات مذکور در ماده ۲۵ عبارتند از:

- تجهیز مبادی ورودی و خروجی به دستگاه‌های الکترونیکی کالا نظیر گاماری و ایکس‌ری؛

- تجهیز مبادی ورودی و خروجی به دستگاه‌های توزین الکترونیکی؛

- تجهیز و ایجاد بستر امن ارتباطی بین پایانه‌ها و مبادی ورود و خروج کالا؛

- تجهیز پاسگاه‌ها و مبادی گمرکی به دوربین و دستگاه‌های OCR؛
 - تجهیز پارکینگ‌های بین‌راهی و ایست پارک‌ها به سخت‌افزارهای موردنیاز؛
 - الکترونیکی کردن اسناد کلیه دستگاه‌های ذی‌ربط در حمل و نقل کالا از قبیل راهداری، کشتیرانی، فرودگاه راه‌آهن، پست و غیره؛
 - ایجاد سیستم ثبت اطلاعات کانتینرها؛
 - ساماندهی الکترونیک بارنامه‌های درون‌شهری، بین‌شهری و ترانزیت؛
- کشورهای جهان تلاش کرده‌اند که ابتدا عوامل مؤثر بر قاچاق کالا را دریابند و سعی کنند با کاهش این عوامل، قاچاق کالا را کاهش دهند. سپس، در زمینه مبارزه با قاچاق کالا تلاش کرده‌اند که ابزار مورد استفاده قاچاقچیان را نیز شناسایی کنند و به دقت مراقب آن‌ها باشند؛

برخی از تجهیزاتی که در نظارت الکترونیک مؤثر هستند، عبارتند از:

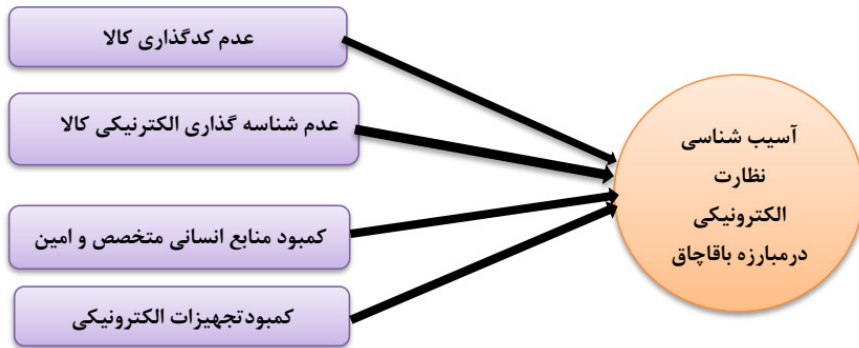
- ۱- استفاده از دستگاه‌های کنترلی ایکس ری (یکی از مهم‌ترین تجهیزات مورد استفاده گمرکات و فناوری‌های نوین برای بازرسی و کنترل لوازم همراه افراد در زمان ورود یا خروج از اماکنی که کنترل تردد در آن‌ها ضروری است، مانند فرودگاه‌ها).
- ۲- شناسایی از طریق فرکانس رادیویی^۱ (از این فناوری، در شناسایی خودکار کالاها، انسان‌ها و غیره استفاده می‌شود. این فناوری از امواج رادیویی برای شناسایی و تشخیص خودکار اطلاعات کالاها استفاده می‌کند و یکی از فراگیرترین فناوری‌های شناسایی روز جهان است. امروزه این فناوری بسیار قدرتمند، ارزان و قابل اعتماد است و کاربردهای بسیاری دارد. بعضی از کاربردهای RFID عبارت است از: ردیابی اشیاء و کنترل مسیر حمل کانتینرها در بنادر).
- ۳- سیستم موقعیت‌یاب ماهواره‌ای (با نصب این سیستم بر روی وسایل نقلیه ترانزیتی، میزان کنترل و نظارت بر نقل و انتقال محموله‌های ترانزیت در کشور به نحو قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد).

نقش گمرک الکترونیک در کاهش قاچاق کالا: گمرک به عنوان اولین و مهم‌ترین مجری مقررات تجارت خارجی در کنار سایر عوامل در تجارت بین‌الملل اعم از بانک، بیمه، مؤسسه‌های حمل و نقل و غیره، متأثر از اوضاع و شرایط حاکم بر زنجیره تجارت

1. Radio Frequency Identification (RFID)

بین‌الملل است و یکی از اجزای مهم و لاینفک تجارت خارجی هر کشور و مجری قوانین و مقررات و دستورالعمل‌های صادره در زمینه امور صادرات و واردات است. اهمیت نقش گمرک به حدی است که میزان سرعت و کارایی آن، بعضی اوقات به عنوان معیاری برای ارزیابی فعالیت‌های تجارت خارجی هر کشور یا حتی اقتصاد کلان آن کشور در نظر گرفته می‌شود. در واقع، مهم‌ترین نقش گمرک، ارتقای کارایی فرآیند صادرات و واردات و تأمین و تحلیل آمار و اطلاعات مربوط به تجارت خارجی کشورها است. به همین دلیل است که امروزه معتقدند خودکارسازی گمرک، جزء حیاتی هرگونه برنامه تسهیل تجارت است (نباتی، ۱۳۹۳، ص ۲۶).

با توجه به حجم بالای تجارت و سرعت فزاینده معاملات تجاری، گمرک نیز ناگزیر است متحول شود؛ چراکه مراجعه‌کنندگان به گمرک به همان سرعتی که کالای خود را می‌خرند و حمل می‌کنند، توقع دارند با همان سرعت هم عملیات ترخیص کالا در سیستم گمرکی پیش برود. به علاوه، با توجه به ظهور تجارت الکترونیکی، امروزه انتظار جامعه تجاری این است که رویه‌های گمرکی، شفاف و قابل پیش‌بینی شود و ترخیص کالاها سریع صورت گیرد. از طرفی، دولت انتظار جمع‌آوری درآمدها و اعمال مؤثر مقررات و قوانین صادرات و واردات را دارد. در واقع، امروزه رویه‌های گمرکی بدون به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تجارت جهانی مانع بزرگی محسوب می‌شود. ولی با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و ایجاد گمرک الکترونیکی می‌توان تمامی عملیات، محاسبات و نظارت‌های گمرکی را با دقت و به سهولت انجام داد و از ورود کالای قاچاق به کشور ممانعت به عمل آورد. مصداق این بحث، ماده ۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۹ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ است. آمار بالای قاچاق کالا در کشور، نشانگر نبود نظارت الکترونیکی مؤثر است. با توجه به مطالعات انجام شده و تخصص و تجارب مؤلفان، انجام مؤثر نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا مستلزم توجه جدی به موارد متعددی است که اهم آن‌ها احصاء و در مدل مفهومی آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا مطابق نمودار ۱ ارائه می‌شود. این ابعاد عبارتند از: کمبود تجهیزات نظارت الکترونیک؛ کمبود منابع انسانی متخصص و آمین؛ عدم کدگذاری کالا و عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا.



نمودار ۱ - مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، از نوع کاربردی و از آنجا که به توصیف و تفسیر شرایط آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا می‌پردازد، روش انجام پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به صورت پیمایشی اجرا می‌شود. جامعه آماری پژوهش، مأموران متولی مبارزه با قاچاق کالا، کارشناسان گمرک، قضات و تعزیرات دارای سابقه رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا به تعداد ۹۱ نفر است که به صورت تمام شمار انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. مزیت پرسشنامه محقق ساخته این است که براساس ابعاد و شاخص‌های مسئله مورد بررسی تهیه شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد و عیب آن این است که خاص منظوره بوده و برای هر مسئله‌ای قابل استفاده نیست. برای تعیین روایی محتوای پرسشنامه پژوهش، پرسشنامه در اختیار کارشناسان صاحب‌نظر قرار داده شد و با اصلاحاتی پرسشنامه تأیید شد. برای سنجش پایایی پرسشنامه از آماره آلفای کرونباخ استفاده شد و مقدار آن ۰/۸۲ به دست آمد که نشانگر پایایی مطلوب پرسشنامه است. برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های تی تک نمونه و آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج حاصل از این پژوهش، برای شناسایی آسیب‌های ناشی از عدم نظارت الکترونیک در مبارزه با قاچاق کالا قابل استفاده است.

یافته‌های تحقیق

نمونه آماری مورد نظر، از لحاظ مدرک تحصیلی، ۹/۹ درصد مدرک دیپلم، ۱۱ درصد فوق دیپلم، ۳۱/۹ درصد کارشناسی، ۴۱/۸ درصد کارشناسی ارشد و ۵/۵ درصد دکترا دارند. از لحاظ سابقه خدمت، ۱۷/۶ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال، ۲۵/۳ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۲۹/۷ درصد بین ۱۶ تا ۲۰ سال، ۱۸/۷ درصد بین ۲۱ تا ۲۵ سال و ۸/۸ درصد از آن‌ها ۲۶ سال به بالا، سابقه خدمت داشته‌اند. از لحاظ شغل، ۴۸/۴ درصد مأموران متولی مبارزه با قاچاق کالا، ۲۲ درصد مقامات قضایی و ۲۹/۷ درصد را کارکنان گمرک به خود اختصاص داده‌اند.

- بررسی میزان تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا: برای بررسی میزان تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا، میانگین ارزش عددی هشت شاخص این بعد محاسبه شد. جدول ۱، توصیف نظرات نمونه آماری مورد نظر در مورد میزان تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ۶۰/۴ درصد از نمونه آماری مورد نظر، میزان این تأثیر را زیاد و ۳۹/۶ درصد، خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. میانگین نظرات نمونه آماری مورد نظر در این خصوص، ۴/۳۱ (از ۵ نمره) است. بنابراین، میزان تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا در حد «مابین زیاد و خیلی زیاد» توصیف و ارزیابی شد.

جدول ۱ - میزان تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

میزان تأثیر	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳۶	۳۹/۶
زیاد	۵۵	۶۰/۴
متوسط	۰	۰
کم	۰	۰
خیلی کم	۰	۰
مجموع	۹۱	۱۰۰

به منظور بررسی اینکه عدم کدگذاری کالا اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد، از آزمون تی تک نمونه برای آزمون فرض زیر استفاده شد که نتایج این آزمون مطابق جدول ۲ است.

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \quad \text{(عدم کدینگ کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر نیست.)} \quad \mu \leq 2.31 \\ H_1: \quad \text{(عدم کدینگ کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر است)} \quad \mu > 2.31 \end{array} \right.$$

با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($Sig=0/000$) که کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود؛ یعنی با بیش از ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت عدم کدگذاری کالا، اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد.

جدول ۲- نتایج آزمون تی تک نمونه برای بررسی تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

تأثیر عدم کدگذاری کالا در نظارت الکترونیکی	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig.)
	۹۱	۴۳۰۷۷	۰/۳۴۳۲	۰/۰۳۶۰	۳۶/۳۴	۰/۰۰۰

بررسی میزان تأثیر عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا: به منظور بررسی میزان تأثیر عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا، میانگین ارزش عددی هفت شاخص این بعد محاسبه شد. جدول ۳، توصیف نظرهای نمونه آماری مورد نظر در خصوص میزان تأثیر کلی عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ۷۳/۳ درصد از نمونه آماری مورد نظر، میزان این تأثیر را زیاد و خیلی زیاد، ۲۳/۳ درصد متوسط و ۳/۳ درصد کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. میانگین نظرهای نمونه آماری مورد نظر در این خصوص، ۳/۸۶ (از ۵ نمره) است. در مجموع، می‌توان میزان تأثیر کلی عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا را در حد «نسبتاً زیاد» توصیف و ارزیابی کرد.

جدول ۳- میزان تأثیر عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

میزان تأثیر	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۴	۱۵/۶
زیاد	۵۲	۵۷/۸
متوسط	۲۱	۲۳/۳
کم	۳	۳/۳
خیلی کم	۰	۰
مجموع	۹۰	۱۰۰

به منظور بررسی این مسئله که عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد، از آزمون تی تک نمونه برای آزمون فرض زیر استفاده شد که نتایج این آزمون در جدول ۴، آورده شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \text{عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر نیست.} (\mu \leq 2) \\ H_1: \text{عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر است.} (\mu > 2) \end{array} \right.$$

با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($\text{Sig} = 0/000$) که کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha = 0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود؛ یعنی با بیش از ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا، اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد.

جدول ۴- نتایج آزمون تی تک نمونه برای بررسی تأثیر عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

تأثیر عدم شناسه گذاری الکترونیکی کالا	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig.)
۹۰	۳/۸۵۵۸	۰/۶۲۲۵	۰/۰۶۵۶	۱۳/۰۴	۰/۰۰۰	

- بررسی میزان تأثیر کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا: به منظور بررسی میزان تأثیر کلی کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا، متوسط ارزش عددی هفت شاخص این بعد محاسبه شد. سپس، به منظور تشکیل جدول فراوانی، داده‌های حاصل، کدگذاری شدند.

جدول ۵- میزان تأثیر کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

میزان تأثیر	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۵۵	۶۰/۴
زیاد	۳۶	۳۹/۶
متوسط	۰	۰
کم	۰	۰
خیلی کم	۰	۰
مجموع	۹۱	۱۰۰

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ۶۰/۴ درصد از نمونه آماری مورد نظر، میزان این تأثیر را خیلی زیاد و ۳۹/۶ درصد زیاد ارزیابی کرده‌اند. میانگین نظرات نمونه آماری مورد نظر در این خصوص، ۴/۵۷ (از ۵ نمره) است. در مجموع، می‌توان میزان تأثیر کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا را در حد «مابین زیاد و خیلی زیاد» توصیف و ارزیابی کرد.

به منظور بررسی این مسئله که کمبود منابع انسانی متخصص و امین، اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد، متوسط ارزش عددی هفت شاخص

مربوط به نمونه آماری مورد نظر محاسبه و سپس از آزمون تی تک نمونه برای آزمون فرض زیر استفاده شد که نتایج این آزمون در جدول ۶ آورده شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: 3\mu \leq 3\mu \\ H_1: 3\mu > 3\mu \end{array} \right.$$

(کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر نیست.)
(کمبود منابع انسانی متخصص و امین در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا مؤثر است.)

جدول ۶- نتایج آزمون تی تک نمونه جهت بررسی تأثیر کمبود منابع انسانی متخصص و امین

در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا

تأثیر کمبود منابع انسانی متخصص و امین	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig.)
	۹۱	۴/۵۷۴۶	۰/۳۰۳۴	۰/۰۳۱۸	۴۹/۵۱	۰/۰۰۰

با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($Sig=0/000$) که کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود؛ یعنی با بیش از ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت کمبود منابع انسانی متخصص و امین، اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد.

- میزان تأثیر کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا: به منظور بررسی میزان تأثیر کلی کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا، متوسط ارزش عددی نه شاخص مورد نظر محاسبه شد. سپس، به منظور تشکیل جدول فراوانی، داده‌های حاصل، کدگذاری شدند.

جدول ۷- میزان تأثیر کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا

میزان تأثیر	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۶۹	۷۵/۸
زیاد	۲۲	۲۴/۲
متوسط	۰	۰
کم	۰	۰
خیلی کم	۰	۰
مجموع	۹۱	۱۰۰

همان‌طور که ملاحظه می‌شود ۷۵/۸ درصد از نمونه آماری مورد نظر، میزان این تأثیر را خیلی زیاد و ۲۴/۲ درصد زیاد ارزیابی کرده‌اند. میانگین نظرات نمونه آماری مورد نظر در این خصوص، ۴/۶۸ (از ۵ نمره) است. در مجموع، می‌توان میزان تأثیر کلی کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا را در حد «مابین زیاد و خیلی زیاد» توصیف و ارزیابی کرد.

به منظور بررسی این مسئله که کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی اثر معناداری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد، از آزمون تی تک نمونه برای آزمون فرض زیر استفاده شد که نتایج آن در جدول ۸ آورده شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \quad \mu \leq 3 \\ H_1: \quad \mu > 3 \end{array} \right.$$

(کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا مؤثر نیست.)
(کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا مؤثر است.)

با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($\text{Sig}=0/000$) که کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود، یعنی با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی، اثر معنی‌داری در نظارت الکترونیکی مبارزه با قاچاق کالا دارد.

جدول ۸- نتایج آزمون T تک نمونه برای بررسی تأثیر کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا

تأثیر کمبود تجهیزات نظارت الکترونیکی	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig.)
	۹۱	۴/۶۸۳۸	۰/۲۵۷۶	۰/۰۲۷۰	۶۲/۳۵	۰/۰۰۰

جدول ۹، نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی ابعاد آسیب‌شناسی حوزه نظارت الکترونیکی را نشان می‌دهد. مطابق نتایج جدول ۹، کمبود تجهیزات نظارت الکترونیک دارای بالاترین میانگین رتبه‌ای و عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا دارای پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای است.

جدول ۹- نتایج آزمون فریدمن نمونه برای آسیب‌شناسی حوزه نظارت الکترونیکی

ردیف	ابعاد آسیب‌شناسی	میانگین
۱	کمبود تجهیزات نظارت الکترونیک	۴/۶۸
۲	کمبود منابع انسانی متخصص و امین	۴/۵۷
۳	عدم کدگذاری کالا	۴/۳۱
۴	عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا	۳/۸۶

جدول ۱۰، نتایج آزمون کای اسکوئر برای بررسی تفاوت ابعاد آسیب‌های حوزه نظارت الکترونیکی را نشان می‌دهد. اطلاعات مندرج در جدول ۱۰ نشان می‌دهد که اولاً میانگین رتبه‌ای ابعاد آسیب‌ها به ترتیب شامل کمبود تجهیزات نظارت الکترونیک، کمبود منابع انسانی متخصص و امین، عدم کدگذاری کالا، عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا است و ثانیاً این تفاوت میانگین‌ها از نظر آماری، معنادار است.

جدول ۱۰ - نتایج آزمون کای اسکور برای بررسی تفاوت ابعاد آسیب‌های فضای مجازی

سطح معناداری	درجه آزادی	کای اسکور	تعداد
۰/۰۰۰	۳	۴۸/۳۶	۹۲

بحث و نتیجه‌گیری

با وجود به‌کارگیری سیستم هوشمند در گمرک، متأسفانه هنوز هم قاچاق کالا در کشور مشهود است و این حاکی از آن است که برخی از دست‌اندازی‌ها در مسیر فعالیت این سیستم وجود دارد. مواجه‌شدن سیستم با رویه‌ها و معافیت‌های مختلف گمرکی و تعرفه‌های متعدد در کشور، اجرایی کردن کامل سیستم را در امور گمرکی دشوار ساخته است. متأسفانه حجم انبوهی از قاچاق از مبادی رسمی صورت می‌گیرد و سیستم جامع امور گمرکی تنها آمار و اطلاعات کالاهای ورودی/خروجی به/از گمرک را ثبت می‌کند، ضمن اینکه قاچاق علاوه بر گمرک که یکی از مبادی رسمی است از مبادی دیگر مانند پایانه‌های مرزی، بازارچه‌های مرزی، فرودگاه‌ها، بنادر، اسکله‌های تجاری، مناطق آزاد و مناطق ویژه نیز صورت می‌گیرد. با توجه به خسارت‌های اقتصادی ناشی از قاچاق کالا که موجب اختلال در نظام اقتصادی، اجتماعی و امنیت کشور می‌شود، این پژوهش با هدف آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا، شکل گرفت.

در بخش مبانی نظری پژوهش، ضمن معرفی مفاهیم نظری حوزه مبارزه با قاچاق کالا، به برخی از عوامل مهم در مبارزه با قاچاق کالا پرداخته شد. آنگاه ابعاد مهم آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی در مبارزه با قاچاق کالا در قالب مدل مفهومی پژوهش ارائه شد. در ادامه، روش پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با پرسشنامه ارائه شد. میانگین ارزش عددی شاخص‌های هریک از ابعاد آسیب‌های نظارت الکترونیکی، تأثیر کلیه ابعاد را تأیید کرد. همچنین، به منظور غنای بیشتر از آزمون تی تک نمونه استفاده شد و برحسب نتایج این آزمون، مجدداً تأثیر ابعاد در آسیب‌شناسی نظارت الکترونیکی تأیید شد. نتایج حاصل از آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی ابعاد آسیب‌شناسی حوزه نظارت الکترونیکی نیز نشان داد که ترتیب تأثیر آسیب‌ها در حوزه نظارت الکترونیکی شامل کمبود تجهیزات نظارت الکترونیک، کمبود منابع انسانی متخصص و امین، عدم کدگذاری کالا و عدم شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا است.

براساس نتایج این پژوهش، توجه وافر به ابعاد تجهیزات نظارت الکترونیک، منابع انسانی متخصص و امین، کدگذاری کالا و شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا، نقش مؤثری در

مبارزه با قاچاق کالا ایفا می‌کند. بنابراین، ضمن تلاش در این زمینه، لازم است میان دستگاه‌های متولی مبارزه با قاچاق کالا، همدلی و هم‌افزایی فراهم شود تا این پدیده ناهنجار نتواند تأثیرات سوء خود را بر جنبه‌های مختلف جامعه اسلامی ایران وارد سازد. در همین راستا، موارد زیر به عنوان پیشنهاد ارائه می‌شود:

- تجهیز کلیه گمرکات کشور به دستگاه‌های ایکس ری متناسب با ظرفیت کالاهای ورودی؛

- لزوم استفاده از سیستم‌های الکترونیکی هوشمند در پایانه‌های مرزی، بازارچه‌های مرزی، فرودگاه‌ها، بندر، اسکله‌های تجاری، مناطق آزاد و مناطق ویژه به منظور نظارت بر ورود کالا و تشخیص کالای قاچاق؛

- لزوم کدگذاری و شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا به نحوی که کالای قاچاق در بازار و فروشگاه‌ها قابل تشخیص باشد؛

- اهتمام جدی در فرآیند جذب و گزینش کارکنان متعهد در گمرک و سایر نهادهای متولی در امر مبارزه با قاچاق کالا مانند ناجا به منظور عدم مشارکت احدی از آن‌ها در پدیده زشت قاچاق کالا؛

- ضروری است همه نهادهای سیاست‌گذاری در راستای مبارزه با قاچاق کالا، با عزم جدی موانع استقرار و اجرایی شدن سیستم هوشمند کنترل کالاهای ورودی را مرتفع کنند؛

- اصلاح مقررات مربوط به امضای دیجیتال و قوانین تجارت و اصلاح ساختار سازمانی گمرک منطبق با این مقررات و سیستم و فراهم‌سازی زیرساخت‌های لازم برای استقرار کامل سیستم و در نهایت، آموزش فرآیند و رویه جدید به کارکنان، به نحوی که امکان نظارت الکترونیکی بهینه فراهم شود.

- از آنجا که برخی روابط غیررسمی و پدیده فساد اداری و ارتشاء در برخی کارکنان گمرک، زمینه‌ساز قاچاق کالا می‌شود و ممکن است بعضی از مأموران گمرک و کنترل مرزی، در پدیده قاچاق مؤثر باشند، ضروری است واحدهای نظارتی و کنترلی با نظارت مستمر و دقیق، فرصت‌های ارتکاب پدیده قاچاق کالا را سلب کنند.

- از آنجا که برخی ممنوعیت‌های ورود و خروج کالا، حقوق گمرکی، مالیات و ارزش افزوده، سیستم‌ها و مقررات دست و پاگیر، کیفیت پایین خدمات عمومی و مقررات استخدامی سخت‌گیرانه، در گسترش قاچاق کالا مؤثر است، دولت با سیاست‌گذاری لازم

در این خصوص، اقدامات پیشگیرانه را اعمال کند.

تشکر و قدردانی

انجام این تحقیق با همکاری مأموران متولی مبارزه با قاچاق کالا، کارشناسان گمرک، قضات و تعزیرات دارای سابقه رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا انجام شده است که بدین وسیله از آن‌ها تشکر به عمل می‌آید. همچنین، اهتمام ریاست و معاونت پژوهش دانشکده علوم و فنون اطلاعات و آگاهی دانشگاه امین در ایجاد فرآیند مناسبی برای تصویب طرح‌های تحقیق و پایان‌نامه جای تقدیر دارد.

منابع

- اژدری، بهنام و اختیارزاده، احمد (۱۳۹۰). *ایران کد از مفهوم تا کاربرد*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد امیرکبیر.
- اسکندرپور، علی (۱۳۹۳). *بررسی اثربخشی مدیریت انتظامی در مقابله با قاچاق کالا (مورد مطالعه: تهران بزرگ در بین سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۰)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرماندهی و مدیریت انتظامی. دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه علوم انتظامی امین.
- امیریور، مهناز؛ ایمان طلب، پیوش و عنایتی، سعیده (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر قاچاق در شهرهای مرزی. *مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها*. دانشگاه سیستان و بلوچستان. بازیابی از:
<https://www.sid.ir/Fa/Seminar/ViewPaper.aspx?ID=1387>
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۶). *ترمینولوژی حقوق*. تهران: انتشارات گنج دانش (چاپ هشتم).
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). سخنان مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارگران سراسر کشور در تاریخ ۹۴/۲/۹ در خصوص پدیده قاچاق.
- سریر افراز، محمد و فهیمی فر، فاطمه (۱۳۸۸). *امضای الکترونیکی بستر ساز کاهش جرم در تجارت الکترونیکی*. نشریه کارآگاه. ۲(۸)، صص ۶۴-۷۷. بازیابی از:
<http://von.ir/kjAM0>
- شمس مورکانی، غلامرضا؛ صفایی موحد، سعید و فاطمی صفت، علی (۱۳۹۴). *آسیب‌شناسی فعالیت‌های آموزش و بهسازی منابع انسانی*. نشریه آموزش و توسعه منابع

انسانی، ۲(۷)، صص ۷۱-۱۰۰. بازیابی از:

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=289032>

- صبوری پور، مهدی و صفائی آتشگاه، حامد (بهار ۱۳۹۵). پیشگیری وضعی از قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲. مجله حقوقی دادگستری. ۸۰(۹۳)، صص ۱۷۵-۲۰۲. بازیابی از:

<http://ensani.ir/file/download/article/20160828101752-9511-149.pdf>

- طالبیان، حسین، الیاسوند، امین (۱۳۹۳الف). نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا و ارز، فصلنامه کارآگاه. ۲(۲۷)، صص ۶۵-۸۰. بازیابی از: <http://yon.ir/i3qoN>

- طالبیان، حسین و الیاسوند، امین (۱۳۹۳ب). نقش پیشگیری وضعی در کاهش قاچاق کالا و ارز. فصلنامه کارآگاه. ۲(۲۹)، صص ۵۱-۶۹. بازیابی از: <http://yon.ir/YlwIz>

- عظیمی، سید میثم و عبدالله زاده، حسن (تابستان ۱۳۹۱). گستره فقهی - حقوقی نظارت و مراقبت الکترونیکی بر مجرمان از حقوق کیفری. مجله کارگاه. ۲(۱۹)، صص ۱۸۱-۲۰۸. بازیابی از: <http://yon.ir/eWd3W>

- عزیززاده قلیلو، سعید و قهرمانی افشار، نیوشا (پاییز ۱۳۹۴). بررسی جرائم سازمان یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانه آن. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد. ۲(۷)، صص ۱۲۳-۱۵۰. بازیابی از: <http://sh-addiction.ir/article-1-258-fa.pdf>

- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۳۹۲). مصوب سوم دی ماه ۱۳۹۲. مجلس شورای اسلامی.

- مجتهد، داود و یعقوبی، داریوش (۱۳۸۹). مبارزه با قاچاق کالا در کشورهای مختلف. فصلنامه اقتصاد پنهان. ۱۲(۱)، صص ۲۶-۲۷. بازیابی از: <http://yon.ir/gplow>

- نباتی شغل، علی و ایمانی، بهروز (۱۳۹۳). نقش گمرک الکترونیک در تسهیل فرآیند امور گمرکی. مدیریار پایگاه جامع مدیریت. بازیابی از: <http://www.modiryar.com/index-management/tourism/transit/5846>

- نجفی علمی، مرتضی؛ بیابانی، غلامحسین و مروتی شریف آباد، سعید (تابستان ۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر کشف قاچاق کالا. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. ۷(۲)، صص ۷۵-۱۰۷. بازیابی از:

<https://www.noormags.ir/view/fa/creator/68855>